

**Türk Kültürü, Edebiyatı ve Sanatında
Mevlâna ve Mevlevîlik**

ULUSAL SEMPOZYUMU
14-16 Aralık 2006
KONYA

BİLDİRİLER
KONYA / 2007

**KEÇECİ-ZADE İZZET MOLLA'NIN ESERLERİNDE
MEVLEVİLİK VE ŞAİRİN
YAYIMLANMAMIŞ BİR NA'T-İ MEVLÂNASI**

Ebubekir Sıddık ŞAHİN*

ÖZET

Keçeci-zade İzzet Molla, Divan Edebiyatı'nın Şeyh Gâlib sonrası döneminin en büyük şairi olarak anılmaktadır. II. Mahmud dönemi şairlerinden biri olan İzzet Molla, biri tamamlanmamış üç mesnevî ve iki divan sahibidir. İzzet Molla'nın, şiirlerinde Mevlevî kültürünün izleri açık olarak görülür. Tertibettiği, *Bahâr-ı Efkar* adlı ilk divanındaki gazellerin en önemli özelliği, büyük çoğunluğunun müzeyyel olması ve zeylerinde mutlaka bir şekilde Mevlâna ve diğer Mevlevî büyüklerinin anılmasıdır.

İzzet Molla, bu gazeller dışında da Mevlevîlikle ilgili çok sayıda şiir yazmıştır. Şairin çeşitli Mevlevî büyüklerinin türbeleri ve dergâhlarda yapılan tamirler için yazdığı çok sayıda tarih manzumesi ile tahmis, muhammes, tesdis ve kıt'a biçimlerinde şiirleri vardır.

İzzet Molla'nın, Mevlâna hakkında yazdığı on üç beyitlik bir na'ti günümüze kadar hiçbir yerde yayımlanmamıştır. Şairin, yarım kalan *Nâz u Niyâz* adlı mesnevisinde bulunan bu şiir, söz konusu mesnevînin metni bulunamadığı için gün yüzüne çıkmamıştı. Tarafımızdan iki nüshası tespit edilen *Nâz u Niyâz* mesnevisindeki sözkonusu şiir bu bildiride ilk kez yayımlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Keçeci-zade İzzet Molla, Mevlâna, Mevlevî edebiyatı, Nâz u Niyâz, Na't-i Mevlâna

* Araş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

MAWLAWI ORDER IN THE WORKS OF KEÇECI-ZADE İZZET MOLLA AND AN UNPUBLISHED NA'T-I MAWLANA OF THE POET

ABSTRACT

Keçeci-zade İzzet Molla is commemorated as the greatest poet of the Ottoman Poetry period after Şeyh Gâlib. İzzet Molla, one of the eminent poets of the time of Mahmut II, has three mathnawis, one remained uncompleted, and two divans. The mawlawi culture is seen clearly in his poems. The major feature of the ghazals he wrote in his first divan, *Bahâr-ı Efkâr*, is that in last couplet of all ghazals he mentioned Mawlana and Mawlawis.

İzzet Molla versified a good few verses relevant to Mawlawi Order besides these ghazals. The Poet has numerous history-poems and poems in tahmis, muhammes, tesdis and qit'a style.

İzzet Molla's thirteen-verses-na't about Mawlana has not published until today and has not subject to any research. This verse of the poet exists in his uncompleted *Nâz u Niyâz* mathnawi, did not come into the light, since the text of the mathnawi could not found until recent days. This verse in *Nâz u Niyâz* will be first time published in this lecture.

Key Words: Keçeci-zade İzzet Molla, Mawlana, Mawlawi literature, *Nâz u Niyâz*, Na't-i Mawlana

Keçeci-zade İzzet Molla'nın eserlerinde Mevlevîlik ve şairin yayımlanmamış bir na't-i Mevlâna'sı başlıklı bu tebliğimde başlıca üç husus üzerinde durmaya çalışacağım:

1. İzzet Molla'nın divan ve mesnevîlerinde Mevlevîlik ve Mevlâna ile ilgili şiir malzemesi,
2. Devlet-tarikat-şair ilişkisi çerçevesinde İzzet Molla'nın konumu,
3. Şairin *Nâz u Niyâz* adlı mesnevîsinde yer alan 13 beyitlik "Der-Sitâyiş-i Hazret-i Pîr" başlıklı şiiri.

Sühan oldur ki ola âyet-i kübrâ-yı sühan
Yazıla safha-i i'câzda a'lâ-yı sühan

Şâir oldur ki anın kalbine Hassân gibi
Nefha-i Rûh-ı Emîn eyleye ilkâ-yı sühan

Sünbülzâde Vehbî, ünlü Sühan Kasidesi'ne bu mısralarla başlar. Sözün, yani şiirin değerini anlatırken Allah kelâmı olan "söz"ü hatırlatır. Söz âyet-tir der. Hazret-i Muhammed'in en büyük mucizesinin Kur'an olduğunu ve Kur'an nâzil olunca zamanın en seçkin şiirlerini gölgede bıraktığını telmih eder. "İ'caz sayfasında en tepeye yazılandır söz" der. Şair modeli olarak da, Peygamber tarafından tekrarlanarak, sözü/şiiri adeta hadis-i şerif olmuş olan Hassân bin Sâbit'i zikreder. Onun kalbine şiiri, peygamberlere vahiy getiren Cebrail'in yerleştirdiğini söyler.

Ben de söze Vehbî'nin bu mısralarıyla başlamayı uygun buldum. Çünkü bu mısralardaki tanıma uyan ender şairlerdendir Mevlâna. Onun şiiri, söze yeni bir can katmıştır. Şairler onun sözleriyle süslemişlerdir şiirlerini. Şiirinde onun adını zikretmeyi, divanının başında ona en az bir medhiye söylemeyi, şairliğin gereği saymışlardır. Hatta her ne kadar Vehbî,

Sirkat-i şi'r edene kat'-ı zebân lâzımdır
Böyledir şer'-i belâgatde fetâvâ-yı sühan

dese de ondan "sirkat-i şi'r" etmeyi (şiir çalmayı) mîrî malı çalmak gibi kabul etmişler ve bunda bir sakınca görmemişlerdir.

Şairlerin tavrı konusunda dikkat çekici bir nokta da şudur: Şairler, özellikle kasidelerinin fahriyye bölümlerinde kendilerini hep eski büyük şairlerle kıyaslarlar ve hep onlardan üstün olduklarını öne sürerler. Ancak Mevlâna'nın adı hiçbir zaman böyle bir mukayesede anılmamıştır. Şairler, onun yolundan gitmekle övünürler. Hiçbiri onu geçtiğini iddia etmez.

Kendi ifadesiyle "ced-be-ced Mevlevî" olan Konyalı İzzet Molla da bu şairlerdendir. O, kırk yaşına kadar yazdığı şiirleri bir araya getirdiği *Bahâr-ı Efkâr* adlı divanının her köşesini Mevlâna'nın adıyla süslemiştir. Divandaki beş yüz kırk küsur gazelinin sonunda hep Mevlâna'yı zikretmiştir. O, Mevlâna adını ikinci bir mahlâs gibi anmıştır gazellerinde. Tıpkı, Mevlâna'nın *Dîvân-ı Kebîr*'de "Şems" adını andığı gibi.

Konya'da keçecilikle uğraşan Süleyman Efendi adlı bir zatın soyundan gelen Keçeci-zade İzzet Molla (1786–1829), Divan Edebiyatı'nın Şeyh Gâlib'den sonraki en büyük şairi olarak anılmaktadır. II. Mahmud döneminin önde gelen şairlerinden biri olan İzzet Molla, kaynaklara göre "Kla-

sik nazmın Tanzimat'tan evvelki son üstadı"¹, "Büyük şairler içerisinde en büyüklere en yakın olanlarından"dır. ² O, kırk beş yıllık kısa ömrüne biri yarım kalmış üç mesnevî (*Gülşen-i Aşk*, *Mihnet-keşân*, *Nâz u Niyâz*) ve iki divan (*Bahâr-ı Efkâr*, *Hazân-ı Âsâr*) sığdırmış üretken bir şairdir.

Sâ'il-i der-gâh-ı Pîr'em İzzetâ ben ced-be-ced
Müntakildir bâb-ı lutfi vâlidim mağfûrdan (VII / CDXXII / 9)*

diyen şairin *Bahâr-ı Efkâr* adlı ilk divanındaki gazelleri hakkında, dibâcede kaydettiği şu "Tenbih" oldukça önemlidir:

"Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye dâmet fi-vikâyeti'r-Rabbâniyyede 'İzzet-mahlas bir nice şâ'ir-i mâhir bu 'İzzet-i zillet-karîne mu'âsır ve gayr-ı mu'âsır 'alâ-haddihim nakş-perdâz-ı safha-i me'âsir olmuşlardır. Benim anlardan mâ-bihi'l-ımtiyâzım ancak sultânü'l-eoliyâ bürhânü'l-asfiyâ cenâb-ı Mevlâna Efendimiz hizmetleriniñ hâk-rûbî-i âstân-ı intisâbları olup binâ-berîn nukre-i gazeliyyât-ı bendegânem nâm-ı nâmî-i hümayûn ve ba'z-ı esâmî-i müntesibîn-i feyz-makrûnları ile sikke-tırâz-ı iftihâr kılınmıştır ve bu mahtûbe-i bî-vesme vü gâze ve mahrûm-ı tütuk-ı zerrîn-şîrâzeyi hacle-pîrâ-yı istinsâh etmege tâlib meşşâtegân-ı ruhsâre-i me'âyib olan hoş-nüvîsân-ı zamânededen mes'ûl-i 'abd-i fakîrdir ki ism-i sâmi-i hazret-i Pîr ile tamğâ-pezîr-i i'tibâr olmayan nukûd-ı gazeliyyât-ı sâ'ire kendi hatt-ı destüm ise de bu keckûl-i iftikâra idhâl buyurmayalar..."

Yani İzzet Molla, kendisi gibi "İzzet" mahlası ile şiir yazan eski ve çağdaşı şairlerden ayırt edilmek için her gazelin sonunda Mevlâna ya da diğer Mevlevî büyüklerinden birini³ andığını belirterek müstensihleri, makta'

¹ Köprülüzade Mehmet Fuat, *Eski Şairlerimiz- Divan Edebiyatı Antolojisi*, Muallim Ahmet Halit Kütüphanesi, İstanbul 1934, s. 643.

² Vasfi Mahir Kocatürk: *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi (Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi)*, Edebiyat Yay., Ankara 1964, s. 575.

* Bu bildiriye verilen, şiir ve beyit numaraları için bkz: Ebubekir S. Şahin, *Keçeci-zâde İzzet Molla'nın Divanları Bahâr-ı Efkâr ve Hazân-ı Âsâr*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE., Ankara 2005. Şiirlerin yerleri parantez içerisinde Romen rakamlarıyla önce bölüm sonra şiir numarası biçiminde gösterilmiştir.

³ Söz konusu beyitlerde adı geçen tarikat ulularından Şems (öl. 1247-48?), Salâhaddîn-i Zer-küb (ö. 1258), Muîneddîn Pervâne (öl. 1278), Çelebî Hüsameddîn (öl. 1284), Sultân Veled

beytinde Mevlâna adı ile damgalanmamış gazelleri -kendi el yazısı bile olsa- divanına almamaları konusunda uyarılmaktadır.

Bilindiği gibi bu uygulama önceki şairlerde de kısmen görülür. Örneğin Şeyh Galib'in müzeyyel gazellerinde zeyller Mevlâna ve Mevlevî ulularının övgüsüne ayrılmıştır.⁴ Yine İzzet Molla'dan sonraki Mevlevî şairlerin de bu yolu izlediklerini görüyoruz. Şairin yeğeni Leylâ Hanım (ö. 1850-51) ve Mevlevî Senîh (ö. 1900)⁵ bu şairlerdendir. Ancak İzzet Molla'yı bu anlamda özel kılan şey, bunu divanındaki, ikisi dışında⁶, bütün gazellerinde yapmış olmasıdır. Ayrıca bu gazeller içerisindeki "semâ"(VII/CCCLIV) ve "ney" (VII/DVI) redifli örneklerde olduğu gibi bütünüyle Mevlevîlik konusunda olan şiirler de vardır.

Şair, ikinci divanı olan *Hazân-ı Âsâr*'ı ise, Bahâeddin-i Nakşbend'e ithaf etmiş ve bu divandaki gazellerinin zeylinde Nakşbendî tarikatı büyüklerini medhetmiştir.

İzzet Molla'nın *Bahâr-ı Efkâr*'daki gazeller dışında da Mevlevîlikle ilgili tarih manzumesi, tahmîs, tesdîs, muhammes, kıt'a, nazm, müfred ve mısra biçimlerinde şiirler söylediği görülür.

Çeşitli Mevlevî büyüklerinin türbelerinde ve Mevlevîhanelerde yapılan yapım onarım işleri ve şeyhlik makamına yükselenler ile vefat edenler için yazdığı tarihler, şairin tarih manzumeleri içerisinde önemli bir yer tutar.

Şair, Kubbe-i Hadrâ, Yenikapı Mevlevîhanesi ve bu Mevlevîhanenin semahanesinde yapılan onarım faaliyetleri ve Kule Kapısı Mevlevîhanesinde yapılan mahfil için birer, Halet Efendi'nin yaptırdığı Aşçı Dede Türbesi için 3, Hüsnî Dede'nin (ö. 1245/1830) Yenikapı Mevlevîhanesine şeyh oluşu (1236/1820-21) hakkında 1 tarih kıt'ası yazmıştır. Yine, Halet Efendi (ö. 1238/1822-23), Mesnevî şârihi Yusuf Efendi (ö.1232/1817-18), Halet Efendi'nin kardeşi Ömer Tahir Dede (ö. 1231/1816-17), Aşçı Dede (ö. 1232/1817-18), Şeyh Abdülbakî (ö. 1236/ 1820-21), Şeyh

(öl. 1312), Ulu Ârif Çelebî (öl. 1320), Bostan Çelebî (öl. 1630) ve Şeyh Galib (öl. 1799) sayılabilir.

⁴ Bkz. Sedit Yüksel, *Şeyh Galip Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay. Ankara.

⁵ Bkz: *Divân-ı Leylâ Hanım*, Nâşiri: Recâî, Takvîmhane-i Âmire, İstanbul 1267, 2. baskı; *Divân-ı Senîh*, İstanbul.

⁶ Söz konusu gazeller, "yâ Resûla'llâh" redifli iki *na't gazeldir* (VII/CDXL, CDXLI). Şair, Hz. Peygamber övgüsüne yer verdiği bu şiirlerde Mevlâna'yı anmayı uygun bulmamış olmalıdır.

Ubeydullah (ö. 1241/1825-26), Şeyh Mes'ud (ö. 1240/1824-25) gibi tasavvuf ehli kişilerin ölümleri için de birer tarih kıt'ası yazmıştır.

Bugünlerde restorasyonu tamamlanan Yenikapı Mevlevîhanesi bundan yaklaşık iki yüz yıl önce de Sultan II. Mahmud tarafından restore edilmiş ve bu onarım, İzzet Molla'nın yazdığı şu güzel tarih kıt'asıyla belgelenmiştir:

**TÂRÎH-İ MUSAMMAT BERÂY-I TA'MÎR-İ SEMÂ'-HÂNE DER-
HÂNKÂH-I BÂB-I CEDÎD**

Olmuşdı bundan akdem vîran bu âsitâne
Tecdîdi oldu mülhem kalb-i şeh-i cihâna

Der-gâh-ı 'Ârif-i Rûm olsun mı lâne-i bûm
Etmişdi çerh-i meş'ûm mürgâna âşiyâne

Monlâ'ya hürmet etdi tevsî'a himmet etdi
Hakkâ kerâmet etdi ol Hüsrev-i yegâne

Mahmûd Hân-ı âgâh oldur halîfetu'llâh
Devrinde bunca dergâh feth oldu 'âşıkâna

Tevsî'-i mülk-i devlet etmekdür anda hikmet
Zîrâ hümâ-yı himmet 'ahdinde buldı lâne

Aldı semâ'-zenler meydânını erenler
Pervâne der görenler döndükçe yana yana

Hurşîd kaldı bî-tâb yandı yanında meh-tâb
Kandîl-i bâb u mihrâb fer virdi ferkadâna

Şems anda Mevlevîdür tennûre pertevîdür
Bir sırr-ı ma'nevîdür kim çıkmış âsumâna

Bahre dönüp bu meydân mevc urdı Mağz-ı Kur'ân
Daldı neheng-i 'irfân deryâ-yı bî-kerâna

Mutrib çalıp nevâyı yâd eyle Pîr-i nâyı
Peyveste kıl du'âyı âmîn-i kudsîyâna

Döndükce çerh-i gerdân dönsün anunla devrân
Mazhar olup o hâkân eltâf-ı Müste'ân'a

Envâr-ı Şems-i Tebrîz târîhim etdi leb-rîz
Devr-i semâya döndi bâb-ı semâ'-hâne (1232)⁷

İzzet Molla, divanın Musammatlar bölümünde Şeyh Galib'in Mevlâna ve Mevlevîlikle ilgili dört şiirini tahmis etmiştir.

Şeyh Galib'in tahmis edilen şiirlerinin matla' beyitleri şöyledir:

Hoş çalınup nevbet-i Monlâ-yı Rûm
Oldı 'ayân savlet-i Monlâ-yı Rûm (VIII/IX)

Mazhar-ı 'aşk-ı Hudâ hazret-i Mevlâna'dur
Menba'-ı sıdk u safâ hazret-i Mevlâna'dur (VIII/X)

Düşdüm yine kaldur beni yâ hazret-i Monlâ-yı Rûm
Bakmaz diyü bildüm seni yâ hazret-i Monlâ-yı Rûm (VIII/XI)

Mu'allâ dūd-mân-ı evliyâdur matbah-ı Monlâ
Dil ü câna ocag-ı kîmyâdur matbah-ı Monlâ (VIII/XII)

Şair yine, Didâr'ın (ö. 1256/1840-41) Mevlâna ile ilgili bir beytini 7 bent halinde (VIII/XIII) tesdîs etmiştir:

Urûc-ı evc-i bâtın eylemekdür hâl-i Mevlâna
Görünmezse n'ola zâhirde perr ü bâl-i Mevlâna

Dokuz bentlik "İstirhâm ez-Hazret-i Şems-i Felek-gulâm" başlıklı muhammesi ise şöyle başlar:

Ferâğat eyledük meyden bırakduk câm-ı leb-rîzi
Çıkarduk gül-şen-i endîşeden gîsû-yı gül-bîzi
Tüketdük ağlamakdan hâsılı çeşm-i güher-rîzi
Zer-i lutfuñ ümîdiyle unutduk Tibr ü İbrîz'i
Gedâ-yı kûy-ı Monlâ'yuz meded ey Şems-i Tebrîzî (VIII/XX)

⁷ Mehmet Ziya, İzzet Molla'nın bu şiirinin Semahane kapısı üzerinde yazılı olduğunu belirtiyor: *Yenikapı Mevlevîhanesi*, Haz. Yavuz Senemoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, s. 89-90.

Bahâr-ı Efkâr'ın Musammatlar bölümünde Kulekapısı Dergâhı'nın meşayih silsilesi hakkında 52 beyitlik kaside (VIII/XXIV) ve Mevlevîleri anlatan 18 beyitlik kıt'a (VIII/XXV) ile "yâ hazret-i Mevlâna" redifli ve Mevlâna'dan istimdâd niteliğindeki 9 beyitlik nazm (VIII/XXVI) da konuyla ilgili önemli metinlerdir.

Divanda Mevlevîlikle ilgili şiirlerin beyit sayılarının çoğunlukla "nezi-i Mevlevîye" uygun olarak 9 ve katları biçiminde olduğu görülmektedir. İzzet Molla'nın, Şeyh Galib'in şiirlerine yazdığı tahmislerde de görüldüğü gibi Şeyh Galib ve diğer Mevlevî şairler de şiirlerinde bu sayıya özel bir önem vermişlerdir. *Bahâr-ı Efkâr*'daki tarih manzumeleri içerisinde Mevlâna'nın türbesinin onarımı için yazılan tarihin de (IV/III) 18 beyit olduğu dikkati çekmektedir.

Şair *Mihnet-keşân* ve *Gülşen-i Aşk* mesnevîlerinde de Mevlâna'yı hürmetle anar. Her iki mesnevînin sonunda Mevlâna'yı vafeden birer manzume yer alır. *Mihnet-keşân*'daki manzume de yine 18 beyittir.

Gülşen-i Aşk'ta ise hikâyenin kahramanlarından biridir Mevlâna. İzzet Molla'nın 27 yaşında tamamladığı bu eser, Şeyh Galib'in *Hüsn ü Aşk*'ından ilhamla kaleme alınmış 300 beyitlik sembolik bir mesnevîdir. Eseri orijinal kılan en önemli özelliği, baş kahramanın şairin kendisi olmasıdır. Böylece şair İzzet, aşkın efsanevî kahramanları Mecnûn, Ferhad, Vâmık gibi kişiler ile Mevlâna aynı zamanda ve olağanüstü bir mekânda bir araya getirilmiştir.

Aşk bahçesindeki (*Gülşen-i Aşk*) âşıklar meclisinde bulunan sevgilisinin yanına gitmeye çalışan İzzet, yolda büyük tehlikelerle karşılaşır. Sonunda yaşlı bir adama rastlar. Ona, Aşk adlı sevgilisine ulaşmanın yolunun çile çekmek olduğunu söyleyen bu yaşlı adam Mevlâna'dır.

İzzet Molla'nın Mevlevîlik ve Nakşbendîlikle İlişkisi

II. Mahmud dönemi, Mevlevîliğin siyasî anlamda çok etkin olduğu bir dönemdir. Genelde bütün tarikatlere yakın davranan sultanın, Mevlevî tarikatine intisap etmiş olması ve onun yanında çok özel bir yeri olan Hâlet Said Efendi'nin devlet içerisinde bu tarikat mensuplarını koruyup önemli mevkilere getirmiş olması Mevlevîliği bir "devlet tarikati" konumuna getirmişti.

Hâlet Efendi aynı zamanda İzzet Molla'nın, hâmisidir. Aslen Konyalı olan İzzet Molla'nın Mevlevîliği ise; az önce okuduğum beytinden de anlaşıldığı üzere ona *ata yadigarıdır*.

Bezm-i hâsu'l-hâs-ı 'aşka nutkı reh-berdür baña
Zâtıdır âyîn-i Mevlâna'da Pîr-i sohbetüm (VII/ CCCLX / 22. by.)

diyerek anlattığı Hâlet Efendi, padişahın sır katibi olduğu dönemde İzzet Molla hayatının en müreffeh günlerini yaşamıştır. Kaynakların sinsi ve kıskanç kişiliğinden söz ettiği Hâlet'in çevirdiği entrikaların anlaşılıp gözden düşmesi ve nihayet idam edilmesiyle hâmisiz kalan şair için sıkıntılı günler başlamış ve sonunda Keşan'a sürülmek durumunda kalmıştır. Tam bir yıl süren Keşan sürgününün ardından ilk divanı *Bahâr-ı Efkâr*'ını tertib eden şairin Mevlevîlik konulu şiirlerini çoğunlukla Hâlet Efendi döneminde yazdığı anlaşılıyor.

Öte yandan şairin bu ilk divanını tertip etmesi Yeniçeri Ocağının kaldırıldığı yıla rastlar. Dolayısıyla şairin iki divanı, II. Mahmud'un saltanatının iki önemli dönemine denk düşer. Devlet idaresindeki bu önemli değişikliğin izdüşümlerini iki divanın içeriğinden gözlemlemek mümkündür.

İzzet Molla, *Bahâr-ı Efkâr*'ı Yeniçeri Ocağı kaldırılmadan kısa süre önce tertip etmiştir. O güne kadar meşru bir kurum olan Ocak için yapılan yapım ve onarım faaliyetleri dolayısıyla çeşitli tarihler yazan şair, bunları divanına almış ancak, Ocak kaldırılınca bu tarihleri de divanından kaldırmayı düşünmüş ve sonunda her tarihin başına "*Ocağ-ı makhûruñ küfrân-ı ni'metlerine delîl olmağla tahrîrden ictinâb olunmadı*" ya da "*Bu dahi küfrân-ı ni'met-i ocağ-ı mülgâya delâlet etdiğinden tahrîr olunmuşdur*" gibi açıklayıcı notlarla şiirlerini divanında tutmasının gerekçelerini yazma zorunluluğu duymuştur (IV/XXIV, XXX, XXXVI, LXXXIII, LXXXIV, LXXXV). Bektaşî dergâhının tamirine yazdığı tarih için de aynı kaygılarla "*Bu dahi maslahat-ı mezkûreye binâen ibkâ olunmuşdur*" açıklamasını yapmıştır (IV/XXXVII).

Şairin divanları, sultanın tarikatlerle ilişkisini göstermesi açısından da önem arz eder. Gençlik yıllarında Mevlevîhanelere devam eden II. Mahmud'un daha sonraları diğer tarikat erbabı ile de konuşup görüştüğü

bilinmektedir. Hatta onun Mevlevî olduğu, aynı zamanda Nakşî tarikatine de intisap ettiği rivayet edilmektedir.⁸

Aslen Mevlevî olan İzzet Molla'nın ikinci divanını Bahâeddin Şah-ı Nakşbend'e ithaf etmesinin nedeni padişahın bu tutumu olmalıdır. Ayrıca bu divanın Halet'in ölümünden sonra yazılan şiirlerden oluşmuş olması da dikkate değerdir.

II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağını kaldırdıktan sonra diğer tarikatlere yakın ilgi göstermiş olması, onun çeşitli tarikatlere ait dergâhları ziyaret etmesi ve dergâhların inşası ve tamirine yardım etmesi yanında özellikle 18. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyılda gelişerek devam eden tarikatler arasındaki yakınlaşma sonucu diğer tarikatlerle olduğu gibi Mevlevîlik ile Nakşbendîlik arasında da ciddi bir kaynaşmadan söz edilebilir. Gölpınarlı, Mevlevî-Nakşî ilişkisinde pek çok Nakşî'nin Mevlevî yolunu benimsediğini ancak, Nakşî olan bir tek Mevlevî'nin bile bulunmadığını ifade etmektedir.⁹ Oysa Mevlevî olduğundan kuşku duyulmayan İzzet Molla'nın ikinci divanını Bahâeddin Nakşbend'e ithaf etmiş olması ve bu divanda dile getirdiği

İzzet oldum rîze-i ihsân-ı Şâh' uñ kâni'i

Dest-şûy-ı hânıyam artuk revâ mı kîn-i çerh (HA. IV/ XVI/7. by.)

Bilmez idüm tarîk-i hafâya sülûke dek

Ne yana açılır der-i devlet-sarây-ı dil (HA. IV/ XXXVI/10. by.)

gibi beyitler bu ilişkinin tek yönlü olmadığını açık olarak ortaya koymaktadır.

Şairin *Hazân-ı Âsâr*'daki son gazelinin makta' beyti onun XIX. yüzyılda yaygın olan *sahibü't-turuk* kimliğini ortaya koymaktadır:

Kapudan geçmiş idüm der-geh-i Mevlâna'da

Açılır ol da reh-i Hakk'a der-i Pîr gibi (HA. IV/ XLI/15. by.)

İzzet Molla, şiiriyle tasavvuf propagandası ve tebliğ yapan bir şair değildir. Onun, her birini bir tasavvuf büyüğüne (Mevlâna ve Bahâ'üd-din Nakşbend) adadığı divanlarında tasavvuf çoğunlukla gazellerin son beytinde, adı geçen büyükleri anmaktan ibaret kalır. Hatta şair, yer yer rindâ-

⁸ Yücer, Hür Mahmut, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İnsan Yay., İstanbul 2003, s. 679; (Bu yüzyılda tarikatler arası ilişkiler konusunda bkz. Yücer, s. 617-632).

⁹ Gölpınarlı, Abdülbâkî, *Mevlâna'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Aka Yay., İstanbul 1983, s. 322.

ne beyitler içeren gazellerinin sonunda da dönüp Mevlâna'ya iltica eder ve ondan feyz ister.

Şairin sıkıntılı günlerine tesadüf eden ve Bahâ'üd-din Nakşbend'e adanan *Hazân-ı Âsâr*'ında daha temkinli bir dil kullandığı ve rindâne şiirlere neredeyse hiç yer vermediği görülür. Bu divanında bulunan "kadeh" redifli gazelin sonunda da Şâh-ı Nakşbend'den özür diler:

Dehân-ı şüsteye 'İzzet degülse de lâyıık
Biraz sühan var imiş söyledük berây-ı kadeh

Huzûr-ı Şâh'da şâyân degül egerçi bu söz
Füsûs gitmedi dilden dahi safâ-yı kadeh (HA. IV/XIV/7-8)

Şairin tasavvufî kişiliği ve tasavvufun şiirindeki yansıması konusunda Ahmet Hamdi Tanpınar'ın görüşleri dikkate değerdir. Tanpınar, birçok şair gibi İzzet Molla'nın da tasavvufu çeşitli safhalarıyla yaşamaktan çok, onu kabul ettiğini belirtir. Bununla birlikte şairin her iki divanını tasavvufî ilhama ithaf ettiğini söyleyen Tanpınar, onun Bahâr-ı Efkâr dibacesindeki "tenbih"ini hatırlatarak "eski şiirin bütün repertuarını içine alan ve ayrıca II. Mahmud devrinin sanat hususiyetlerinden birini teşkil eden lâkayit ve rindâne hayatın bütün şuhluklarına iştirakten çekinmeyen bu gazeller"ın son beyitlerinde daima Mevlâna'ya döndüğünü ifade eder. "Bu suretle biraz yukarıda geçen bütün hayal ve mazmunlar, yaşanmış hayat serpintileri, bu son beyitle birdenbire âdeta mecazî bir ifade, "sırrî" bir derinlik kazanırlar, çok defa da, aydınlığın karşısında silinen gölgeler gibi, ezeli ve biricik hakikatin tecellisi ile kendiliklerinden kayboluverirler. İşte en maddî hazlarla "sırrî" bağlanış arasındaki bu gidip gelme, İzzet Molla'da dikkat edilecek taraftır."¹⁰

Şairin Nâz u Niyâz Mesnevisinde Yeralan Na't-i Mevlânası

İzzet Molla'nın Nâz u Niyâz Mesnevîsi, 44 yaşında vefat eden şairin tamamlayamadığı bir eseri olup henüz sebep-i te'lif bölümüne kadar yazılabilmiş ve asıl konuya geçilememiştir. Yakın zamana kadar metni hakkında hiçbir bilgiye ulaşılamayan mesnevînin iki nüshası, İzzet Molla'nın divanları ile ilgili doktora çalışmam sırasında şairin Hazân-ı Âsâr yazmaları içerisinde bulunmuştur. Metnini de yayına hazırlamış olduğum bu mesne-

¹⁰ A. Hamdi Tanpınar, 19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul 1976, s. 91.

vînde yer alan "Der-Sitâyiş-i Hazret-i Pîr" başlıklı manzumesini şairin Mevlâna hakkında yazdığı son şiir olması ve henüz bir yerde yayınlanmamış olması dolayısıyla arz ediyorum:

Der-Sitâyiş-i Hazret-i Pîr

-- . / .- .- / .--

- 1 Yâ Hazret-i Pîr dest-gîr ol
Der-mânde-i vasfuñam zahîr ol
- 2 Feyzüñle zebânum oldı gûyâ
Sensin seni vasf iden de gûyâ
- 3 Tennûre-feşân-ı vasfuñ oldum
Boşdum nefes eyleyince toldum
- 4 İcrâ ide tâ ki cân bende
Âyînini hânekâ tende
- 5 Bu zerre ki hemçü mihr-i rahşân
Kıl şevk-i kudûmuñ ile raksân
- 6 Dil-hânemi hankâhuñ eyle
Ezkârımı âh u vâhuñ eyle
- 7 Destûr eyâ şeh-ı felek-câh
Kıl hâmemi râz-ı nâza âgâh
- 8 Neymiş bile kim o râz-ı düşvâr
Tâ ola niyâzdan haberdâr
- 9 Matlûb degül bu nâz-nâme
Ancak sañâdur niyâz-nâme
- 10 Hâşâ kalem itse nâza âgâz
Elfâzum ider niyâza âgâz

- 11 Elfâz bilür ki hep senüñdür
Ol cevher-i müntehab senüñdür
- 12 Leb-rîz-i cevâhir gele kânum
Tâ agzına dak tolı dükânım
- 13 Bir câhile keşf ola hakikat
'İzzet yetişür saña kerâmet